

istruzione hivatalos kiadása. — «*Notizie storiche sull'istruzione tecnica in Italia dal 1860 ad oggi*». Roma, tip. Cecchini, 1900. Ministero della pubblica istruzione hivatalos kiadása. — KERBAKER «*Osservazioni sul riordinamento della scuola secondaria*». Napoli, tip. della R. Univ. 1899. — Dr. GIUSEPPE ALLIEVO «*Italiens*». Encyclopädie des gesammten Erziehungs- und Unterrichtswesens. Dr. K. A. Schmidt. Gotha, 1880, III. kötet 731—762. — Dr. THEODOBALD ZIEGLER «*Die Fragen der Schulreform*». Stuttgart, 1891. — Dr. A. BAUMEISTER «*Handbuch der Erziehungs- und Unterrichtslehre für höhere Schulen*». München, 1895. — ALEXANDRE RIBOT «*La Réform de l'Enseignement secondaire*». Paris, Colin, 1900. — Dr. GIOVANNI CESCA «*La scuola secondaria*». Palermo, tip. Reber, 1902. — ALFREDO PIARZI «*La scuola media e le classi dirigenti*». Per il riordinamento dell'istruzione secondaria in Italia, Milano, tip. Hoepli, 1903. — «*Verhandlungen über die Fragen des höheren Unterrichts*». Im Auftrage des Ministers der geistlichen, Unterrichts- und Medicinal-Angelegenheiten. Berlin, Verlag Hertz, 1891. — PETERSILIE «*Das öffentliche Unterrichtswesen im Deutschen Reiche und in den übrigen europäischen Kulturländern*». Leipzig, Verlag Hirschfeld, 1897.

MÁLLY FERENCZ.

A KIS DIÁKOK.*

Szeretem az ifjúságot, de különösen szeretem a kis diákokat. A nagyok már nagyon nagy urak. Tiltott sétapálczával s vajszín kesztyűben sétálgatnak a déleesti korzón, Streliszkynél fotografáltatják magukat, restelik a lyceum udvarán levő jégpályát, s az utcán a zsebükbe rejtik a könyvet, hogy a süldő lányok jogászoknak tartsák őket. Nem csodálom, ha Urunk Jézus is inkább a kisdedeket óhajtottta maga közelében, mint a felnőtteket.

Milyen gazdag kincsesház is egy-egy kis diáknak érzés- és gondolatvilágá! Csakhogy mily végtelen messze áll tőlünk! Ha kiszóljuk a padból s kinyitjuk a rettenetes noteszt, a szegény kicsikéknek némán is a végítélet trombitája harsog a fülükbe s úgy képzelik, hogy nem is az osztálytársaik, hanem a mama, a papa, meg az összes ösmerős bácsik és nénik lesznek most mindjárt az ő felsülésüknek szem- és fültanui. Még a lélekzetők is eláll, úgy lesik, mint Shakspeare mondaná, «a nagyhatalmú biróság», a tanár úr ajkáról ellebbenő kérdést. S megvallom, bennem ilyenkor nem egyszer felülkerekedik a humor. «No hát, fiam, meg tudsz-e te minden kérdésre felelni?» Erre egy nem görögpótlós felsőbb osztálybeli azt felelné, hogy «az bizony az istenek térdekalácsában fekszik», vagyis

* (Szerző fölolvasta a pozsonyi ev. lyceum internatusának javára rendezett hangversenyen, 1903 márczius 5-én.)

hogy arról nem biztosíthat, de a jámbor kicsike szepegeve rárebegi, hogy «igen». «Mondd meg hát nekem, hogy ki volt a Zebedeus két fiának az apja?» A szegény deliquens sírva vallja meg, hogy nem tudja, csak mikor köröskörül felharsog a kaczaj, akkor tér magához; elkezd ő is mosolyogni, meg van törve a jég, azután bátrabban felelget. Mintegy azt gondolja magában: a tanár úr talán még se esz meg mindenestől, mert tréfálni méltóztatik.

Bizony ilyenkor meg-megvillan az elmémben az a gondolat, hogy nem kellene-e a kicsikéket az első osztályban, legalább egy fél-évre, a kalkulusra-felelés borzalma alól fölmenteni?!...

Különösen nagy örömem telik úgy tanév elején a faluról beke-
rült gyermekek naivságában. Ha rájok nézek, mindig az isteni mes-
ter mondása jut eszembe, hogy «boldogok az együgyűek, mert övék
a mennyeknek országa.» És eszembe jut, hogy magam is voltam
valaha ilyen ártatlanul naiv gyermek. A beiratást követő napon ösz-
szes könyveimmel a hónom alatt meghatottan sompolyogtam fel a
rimaszombati gymnasiumba. Soha azelőtt még emeletes ház lépcsőjét
nem érintette a lábam. Már a kapuban levettem a kalapom s a fal-
hoz lapulva lépkedtem fölfelé a garádcison. A mint az emeletre
értem, IV-ik osztálybeli nagy diákok fütyülve s hangosan kurjon-
gatva futkároztak a folyosón. Még a hajam szála is égnek állott s
szent borzalomtól. Egyszerre egy köpczös gyerek csak elélem állott s
rám rivallt: «Ne süvegelj, öcsém!» Isten bizony! Nem értettem
akkor ezt a kifejezést, s a fejemet a vállam közé húzva, örültem,
hogy az osztályomba bejuthattam. Félénken meghuzódtam az utolsó
padban, mikor egyszer csak egy mosolygósképű szőke gyerek odajött
hozzám s vállamra téve a kezét, egész bizalmasan így szólított meg:
«Megvan-e már minden könyved, hékás?» Annyira meglepett a
modora, hogy felelet helyett én meg így szóltam hozzá: «Úgy-e, te
nekem rokonom vagy?»

De a mily félénk kezdetben a gyermek, egyszerre olyan bizal-
massá is válik. Eperjesen, kezdő tanár koromban, a boldogult Haitsh
kollegámnak az unokája tanítványom volt az első osztályban. A nagy-
szülék ezüstlakodalomra készültek s erre az alkalomra a kis unoka
számára összeütöttem néhány rigmust, hogy azzal köszöntse fel a
nagypapát és nagymamát. Valahogy megtudta ezt a többi apróság s
egy hét mulva csak beállt hozzám Szamócza Gyuri, a bodajki tanító
fia, hogy az ő apjának holnapután nevenapja lesz, írjak neki egy
köszöntőverset. S a példáját követte a többi. De akad a zsenge
csemeték közt egy-egy elkényeztetett ficzko is, a kit, mint mondani
szokás, az ördög bordájában szóttak, s a ki olyan szilaj és rakon-
czátlan, mint a pusztai csikó. Mindenkiel kiköt, jobbra-balra oszto-

gatja a pofonokat s eleinte minden nap össze van karmolászva. Egyáltalán a kis diákoknak igen kedvelt mellékfoglalkozásuk a verekedés. A gyors lábú Akhilleus meg a lobogóssisakú Hektor történetéből nem készítik mindig el a latin præparatiót, de mérget lehet rá venni, hogy görög és trójai pártra oszolva egymást alaposan elagya-bugyálják. Egyszer gyermekkoromban mi a Horatiusok és Curiatiusok hármass viaskodását csináltuk végig. Én voltam az egyik Curiatius s a kathedra tetejéről buzdítottam a csüggedő tábor. Egyszerre az éktelen lármára beront az osztályba egy suhogós nádpálczával a mérges Polnisch tanár úr. A szabinok, mint a megriadt birkák, összezsúfolódtak a kathedra körül s míg a szerencsés Horatiusok a padok alá bukva biztonságba helyezkedtek, addig én ott magaslottam ki, mint egy felkiáltójel. Hogy mi volt a gyászos ütközet vége, annak az elbeszélését talán méltóztassék elengedni! Persze, akkor még nem voltak a világon a tanbetyárok! Hiába! A kedves kicsikék fözt óra előtt még az ököljog uralkodik. A nagy ódaköltőt, Berzsenyi Dánielt az apja, mint stoikus philosophus, úgy nevelte, hogy tízéves koráig csak a testi erői fejlesztésére fordította minden gondját. Mikor aztán bekerült a soproni lycéumba, birkózásban és úszásban legyőzte minden társát. De biz' a fegyelmet sohasem birta megszokni, s mikor, mint syntaxista, katonának akart felcsapni, az apja egy évre kénytelen volt kifogni az iskolából. Ellenben a hymnus költője, a szelíd-lelkű Kölcsey, a ki kisedet korában himlő következtében elvesztette a félszeme világát, s e miatt bátoratlan, félénk gyermek volt, mint debreczeni kis diák mindig borzadt a társai óráközökben való lármájától. Abban telt a legfőbb mulatsága, ha szabad idejében kimehetett a Hortobágy homokbuczkái közé s ott főnyeből sirhalmokat emelve, emlékbeszédeket mondhatott kedvelt görög hősei: Miltiades, Themistokles és Perikles felett. Mert a kis diákok szeretnek elábrándozni. Egy költői lelkű ornithologustól hallottam egyszer, hogyha az énekes madár feje felett a naptól pirosra festett báránnyelleg átvonul, kis torka önkéntelen dalra fakad. Így készletti működésre a gyermek képzeletét is minden futó benyomás, életre támasztva a multat, s tarka képekkel szinezve ki a jövőt. Még ma is élénken emlékszem, hogy kis diák korunkban arról olvasván, hogy a föld lassanként kihül s csak az egyenlítő táján lesz meleg, mennyit törtük rajta a fejünket, miként lehetne az egyenlítő alá áttelepíteni a magyar nemzetet?! Még nem olvastuk, de kis szívünk már átérezte, a mit a költő oly szent áhítattal hirdet: „Mert neked élni kell, óh hon! S örökre, mint tavasz, virúlni!”

A gyermeki kebel minden szent érzelem, tehát a hazafiság iránt is rendkívül fogékony.

Nagytisztelétű Kovács Sándor theologiai akadémiai tanár barátunkat, a nagy kurneozot, egyszer huzamosabb ideig való helyettesítésre szólította fel a nemes egyház. Nosza, iparkodott jól kihasználni az alkalmat s a hány dátum van a naptárban, mindegyikről tudott vagy a Rákóczy idejéből, vagy a 48-iki szabadságharczából egy-egy fényes ütközetről mesélni, melyben a németet vitéz eleink csúful elrakták. A privigyei származású Szkrobanek Jankó nem győzött ezeken lelkesedni, csak az nem fért a fejébe, hogy a mai generációmiért satnyább, miért nem követi az ősök dicső példáját, s egyszer aztán az óra végén elő is állott a kérdésével: «Hát, tanár úr, mikor ütjük már megint a németet?»

Harcz, utazás, kaland: ez a kis diák ábrándvilága. Míg nekünk, kiábrándult, önző felnőtteknek az a regényíró tetszik, a melyik mágusok és bankárok szalonjába vezet bennünket, mert legalább feledteti velünk egy időre a prózai élet nyomorát, addig a kicsinyek az oroszlánvadászok, a sólyomszemű indiánok s Jules Verne tenger alatt járó kalandos hősei iránt érdeklődnek. A titokzatos, csodálatos, melyben képzelet és valóság összevegyül, az tetszik nekik, s mint aki szépet álmodott, de időközben fölbredvén, erővel is behunyja a szemét, hogy tovább álmodjék: úgy a gyermekek örömeit túlteszik magukat a valószínűtlenségeken. A törpe manókkal s az egyszemű óriásokkal egyforma jó lábon állnak, egyformán hisznek bennök. Egvik előkelő napilapban olvastam egyszer egy műkedvelő pädagogustól a tanügyi rovatban azt a fejtegetést, hogy eljön az idő, mikor nem képtelen mesékkal, hanem természettudományi hasznos olvasmányokkal látjuk el már zsenge korukban gyermekeinket. Milyen feje tetejére állított psychologia! Ha mi nem népesítjük be a 8—12 éves apróságoknak csodákkal a világot, benépesítik ők maguk, mert ezt kényszerítőleg rájuk parancsolja a fölbredt, korlátot nem ismerő teremtmény phantasia. Sohasem felejttem el, mikor egyszer tanügyünk egy kiváló bajnokával, kinek hírneve a külföldre is elhatott,* az ifjúsági olvasmányokról beszélgettünk. A jeles pädagogus erősen kikelt azon apró, erkölcsös irányú elbeszélések ellen, melyekben Gyuri a pákászzkodásáért meglakol, Juliska pedig a hazugságnak tapasztalja káros következményeit. A kicsinyeket — úgymond — nem az érdekli, a mit ők csinálnak, hanem a mit az igazán nagyok végevisznek.

De a kedves kicsinyeknek nemcsak a képzeletük tevékeny állandóan, nemcsak a karjaik és lábaik izomerejét szeretik gyakorolni, hanem a nyelvük is folyton pereg. Annyit csicseregnek, mint

* Dr. Kármán Mór.

kikeletkor a verebek. Ha csitítjuk őket, szinte hajlandók azt felelni, a mit az őzbegasszony felelt Vámbérynak. A híres orientalista ugyanis dervis korában, tapasztalva, hogy zarándok útjában már harmad ízben találkozik ugyanazon nomád törzs sátraival, megszólított egy fiatal menyecskét: «Ugyan nem únjátok meg ti ezt a folytonos kóborlást?» «Ó, te szent ember!» — felelt neki az asszony — «már hogyan is kérdezhetsz ilyet! Nem látod-e, hogy a szél, a folyók és patakok, a felhők és csillagok mind mozognak. Hát mozogni kell az embernek is.» Hát bizony mozogni kell a kicsikék nyelvének is. A tapasztalt tanár ezt felhasználja a maga czéljaira s úgy intézi, Sokrates módjára, a tanítást, hogy folytonos kérdezetéseivel mintegy velők találattja ki a megtanulandó új szabályt, különben könnyen pórul jár. Mikor leglelkesebben magyaráz, a legmélyebb csend közepette csak feltartja, ideges arczrángatások kíséretében, Kohn Erich az ujját. «No, mi bajod?» rivall rá a kellemetlenül megzavart tanár nem épen a legbarátságosabb arczczal. «Kérem, tanár úr, engem tegnapelőtt az utcán, mikor a vallásórára mentünk, Wertheimer Józsi pofonütött!» Abban a pillanatban még más három nebulo is fölemelkedik. «Igen, tanár úr, Wertheimer, mindig verekedik. Engem meg hátbarúgott.» «Nekem meg a sapkám csapta a földhöz stb.» Mint Arany mondaná: «Megered a patak, s mennél meszezebbre foly, annál jobban dagad.» A kezdő tanár csak azon veszi észre magát, hogy eltörvényszékezte az időt s az óra végéig nem végzett semmit. Az ilyenfajta árulkodást csiriskedésnek nevezik a kis diákok.

Csakhogy, kérem szeretettel, ők mindnyájan csirik. Bámulatosan leleményesek abban, hogy hogyan áztassák el legbiztosabban a tanár úr előtt a felebarátjukat, de, viszont meg kell adni, hogy túltesznek még Eötvös Károlyon is a védekezésben.

Eperjesen, mint fiatal tanár, az első osztály főnöke voltam. Közvetlen az első mellett volt a harmadik osztály tanterme. Nos, tehát a jeles harmadik osztálybeli csemeték óráközökben azzal mulattak, hogy be-berántottak az én szecskáim közül egyet maguk közé, jól eltángálták, s azután ismét kiakolbóltották. Az én kicsikém, természetesen, mindannyiszor panaszt tetek nálam, én pedig a harmadik osztály főnökénél, egy áldottszívű öreg urambátyámnál. De mi volt a vége? A vásott ficzkók mindig a napnál világosabban bebizonyították a főnök úrnak, hogy ők teljesen ártatlanok, úgy hogy Károly bátyám még engem hordott le, miért nem szedem jobban ránczba a tanítványaimat. De ez már kihozott a sodromból s a legközelebbi alkalommal magam mentem be a harmadik osztályba, kiválasztottam a diabolus rotaet, s a lakásomra rendelve, három óráig nyaggattam a latin grammatikából. Véletlenül az illető később sógo-

rom lett, de sokszor emlegeti, hogy még ma is borzalommal gondol arra a sok ablativus absolutusra, a mit akkor belédiktáltam. Megvaló-lom, ez bizony nem volt helyes eljárás, még jobban megúntatni egy nem épen népszerű tantárgyat, de szolgáljon mentiségemül, hogy kezdő tanár voltam.

A mint mondom, a kicsikék pompásan tudnak tagadni. Ők sohasem hibásak. Ha valamijök eltéved, toll, czeruza, táska stb. azt okvetetlen eltulajdonította tőlük valaki. Ilyenkor «mindenki gyanús nekik, a ki él.» Pedig a kedves kicsikék borzasztó mód rendetlenek és feledékenyek. Csak nem régen történt, hogy Breuer Móricz keserve csuklások közt panaszt tett nálam tíz óraker. Ő — ugymond — reggel magával hozott az iskolába egy pár új tornaczipót s az nyomtalanul eltűnt. «No, fiam», — szoltam én atyailag — «te azt otthon is hagyhattad. Hát látta-e valaki nálad reggel nyolcz óraker?» Azonnal három tanú jelentkezett, a ki látta, köztük Krausz Arthúr, a ki még a kezébe is fogta. Felindulva nagy motozást rendelék el; eredmény semmi, de tizenkettőker kiderül, hogy Móricz mégis csak otthon felejtette a cipőt s tulajdonképen Krausz Arthúr is ott fogta a kezébe. Íme, méltóztatik látni, hogy az apró diákok közt nem lehet unatkozni!

De különösen föl szeretném hívni a mélyen tisztelt szülők figyelmét befejezésül egy körülményre. Ne méltóztassék olyan nagyon kétségbeesni, ha kedves csemetéjököt az igazágtalan tanárok osztályismétlésre utasítják. Nem egy, sok példát tudok rá, hogy első vagy második osztályt ismétlő fiúk azontúl mindig jó tanulók voltak s tiszta jelessel tették le az érettségit. A virág se mind egy időben nyílik, egyik korábban, a másik későbben, s a ki erővel akarja kifejteni a fésző bimbót, durva kézzel belekontárkodik a természet munkájába. Gróf Dessewffy Aurél, Kossuth Lajosnak konzervatív, de hazafias érzelmű genialis ellenfele, tíz éves korában még oly nehéz felfogású volt, hogy az atya elkeseredve azt írta Kazinczynak: szeretné lelökni valami lépcsőn, hadd lódulna meg az agyveleje. Cso-konai, mint kis diák, csak a lustaságáról volt ismeretes. Szeretett sokáig aludni s borzasan, mosdatlanul jelent meg a reggeli tanításon. De már mint tizenöt éves ifjú maga alakít afféle önképzőkört társai közt. Egyikük megtanul francziául, a másik olaszul, a harmadik németül stb. és kiki kivonatban közli a többivel az általa ismert nyelven írt remekművek tartalmát. Ha a nagy diák megbukik, azért már nem igen változik meg. Átúszsza valahogy az osztályokat, de a kicsinyeknek, ismétlem, ez a legtöbbször hasznukra válik, főleg az első és második osztályban.

Azonban most veszem észre, hogy kezdek unalmassá válni. Hiába! Vakarni kell a muszkát s nemsokára előbúvik a kozák. Csak beszélni kell hagyni a professort s nemsokára előbukkan a tudákos pedans, a ki elvont elméletekkel tömi meg a hallgatóságot. S ennek a veszélynek a kedves kicsikék is ki vannak téve. A könyvük első lapja már tele van csupa definitiókkal. Mi a szám? Mi a mennyiség? Mi a tér? Mi az idő? stb. Pedig ez nekik mind arabusúl van. Egy fiatal n.-sz.-i tanár egyszer keservesen panaszkodott a «Tanáregyesületi Közlönyben», hogy milyen nehéz sor nyelvtant tanítani. Hisz a tankönyv első lapja mindjárt ilyenfajta magyarázatokkal kezdi: mi a hang? mi a torokhang? mi az ajakhang? stb. Nem borzasztó-e, efféle elvont dolgokkal kezdeni a tanítást?! Kedvem lett volna a cikkre azzal az anekdotával felelni, mikor a beteg az orvosnak arról panaszkodott, hogy ha így tesz (s megnyomta az ujjával az állát), hát fáj! Mire az orvos egyszerűen azt felelte: «Hát ne tegyen úgy!» Ha a hangtan nehéz kezdetben a fiúknak, hát egyszerűen ne kezdjük a tanítást a hangtannal!

Egyáltalán a protestáns iskoláknak az a régi szervezete, hogy az elemi, közép- és felsőiskolai oktatás mind összpontosult a collegiumban, nem is volt oly rosszul kigondolva. Ma épen az átmenetek okozzák a legnagyobb nehézséget, mert egyik iskolánem sem ismeri eléggé alaposan a másikat. Részemről nem abban látom a bajt, hogy a kis diák a mindentudó bácsik kezéből a szakemberek kezébe kerül, hanem abban, ha esetleg ezek a szakemberek nem vetnek számot a gyermeki lélek pszichológiájával. Egy helybeli derék pædagogusunk első osztálybeli leánynövendékeinek úgy tanítja a földrajzot, hogy ha például Kecskemétről beszél, egyszerre félbenhagyja a magyarázatot s így szól: «Gyermekek, most épen a városháza előtt vagyunk; az erkélyen ül a polgármester. Ugyan énekeljünk el a tiszteletére egy hazafias dalt!» Azonnal feláll az egész leánycsapat s fújják, a mint Isten tudniok adta. Ez a helyes eljárás s ennek a követését ajánlom a kis diákokkal szemben minden kartársamnak.

No de, aranyos jószívű mamák és mélyen tisztelt komoly papák, a mint jelen felolvasásomból méltóztatik látni, nálunk is meg van a jóakarát, hogy leszálljunk a kis diákok érzés- és gondolatvilágának színvonalára; azért végezni is az isteni mester szavaival végzem: «Engedjétek hozzánk a kisdedeket! Hadd legyen az övék a tudás, a jellem és hazafiság menyországa!»

ALBERT JÓZSEF.